

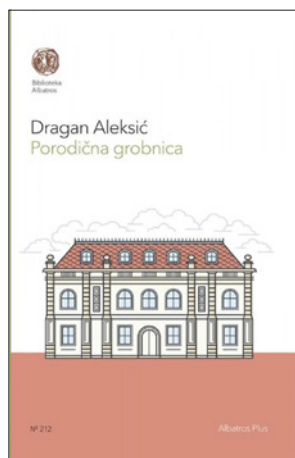
Александра Жежељ Коцић

НИЈЕ ЖИВОТ ПРОСТА РАЧУНИЦА

(Драган Алексић: *Породична гробница*, Албатрос плус, Београд, 2022)

Слике које бира сећање њоједнако су њроизвољне, њоједнако уске, њоједнако неухвајљиве, њојуш оних које је обликовала машта, а стварности уништила.

Марсел Пруст

Драган Алексић (1958, Бела црква, Банат) живи у америчкој држави Охајо и пише прозу на српском језику. Премда је од његовог првог до најновијег романа прошло пуних тридесет година (*Кјароскуро*, 1992 – *Породична гробница*, 2022), недовољно смо упознати с делом овог писца.

Још 2009. године, Жарко Радаковић је, у сарадњи са Петером Хандкеом, приредио 71. број угледног немачког часописа *Шрајбхефт* (*Schreibheft*), посвећен српским писцима којима је заједничко искуство емиграције и рата. Овај темат, под називом „Трагични интензитет Европе – књижевност из Србије”, руковођен „јединим критеријумом добре књижевности”, осим, рецимо, са Црњанским, Павловићем, Данојлићем, Тишмом, Кишом, Пекићем, Великићем, упознаје читаоце са немачког говорног подручја и са Драганом Алексићем, једним од писаца тзв. млађе генерације, за којег се каже да је право „откриће”, иако се у Србији, и после више објављених романа, налази „на рубу књижевне рецепције”. Тако, осим што објављује критички текст о Драгану Алексићу у оквиру поменутог темата, Васа Павковић приређује 50. број часописа *Прича* (септембар–децембар 2020) и посвећује га антологији постмодерних прича генерације 1950-их, у којој се нашла и једна Алексићева. Не мање важно, часопис *Поља* (јануар–фебруар 2015) објављује његову причу „Вим Вендерс у Тексасу”.

Бројеви, датуми и године можда нису од пресудног значаја, али свакако сведоче о спремности, благовременој или не, књижевнокритичке сцене да препозна и подржи приповедачке гласове сопствене културе који проговарају 'издалека'. Овај осврт на *Породичну гробницу* Драгана Алексића, између осталог, има за циљ да укаже на писца „дубоке туге” и „дрске веселости”, како га је Хандке разумео. Дубоке туге је овде, међутим, знатно више, дрске веселости готово да и нема. Природно је, међутим, сложити се с великим аустријским нобеловцем да „свака књижевност са универзалним значењем потиче из трагичне неразрешивости живота”. Још природније је разумети да та *неразрешивост живота* нема везе ни са каквим идеолошким или националним ставом, пристајањем на страну једног или другог народа, језика или културе. Наиме, *Weltanschauung* романа *Породична гробница*

чемерна је слика људске ситуације, слика сигурног човековог незнања, неспокоја и хардијевске врсте усуда, али слика са сталним пропламсајима искупитељске породичне и друге љубави.

Роман *Породична гробница* састоји се од педесетак нунумерисаних појединачних одељака, раздвојених само упечатљивим и кратким поднасловима (именовање је увек врста тумачења!), чиме је постигнут снажнији утисак сливања речи, од почетка до краја, у језгровиту приповедну целину. Осим што указује на велелепну гробницу породице Банић у малом граду у Банату надомак реке Нере, наслов јасно упућује и на крајњи исход свачијег појединачног живота. Наратор – дечак, потом младић – бира да причу своје породице започне путовањем фијакером до гробља, и да је заврши потресном сценом у којој дословно легне у гроб између два сандука своје жене и сина. Паралела са причом „Како је Васо Мраовић предухитрио смрт” из Алексићеве збирке *Црни мушки бицикл марке „Партизан” made in Yugoslavia* (2017) више је него очигледна, у којој се јунак враћа на мало сеоско гробље некада свог, сада туђег, града, и одлучи да легне на земљу са синовљевим крстом на грудима. Пре него се у роману *Породична гробница*, међутим, дође до завршне рајске сцене („Сви смо били на окупу. Заједно за вечита времена”), читаоци имају прилику да се упознају са кључним догађајима приповедачаеве уже породице, околине и земље у годинама после Другог светског рата, често описаним путем ретроспекције, чиме Алексић, на убедљив начин, указује на коезистентност прошлог и садашњег времена у људској свести.

Алексићев фиктивни свет, само напола обојен аутобиографијом, јесте бојосиљављено место препуно окрутности и случајности, различитих човекових одговора на губитак у најширем смислу, а најпре на губитак родитеља, деце, пријатеља и државе (самоубиство, бес, алкохол, сиромаштво, осамљеност). Човек се ту коначно мири са судбином, претходно пронашавши тренутке среће у окриљу породичног дома, кафане или природе. Кроз призму осетљивог младог приповедача налик на Андреаса Сама, који се „свега бојао”, живот се испоставља мучном једначином у којој каткад блесне понека сјајна звезда: загрљај, топлина, пријатељска рука, прављење колача, седење на клупи и гледање у небо, одржавање баште са цвећем, листање фотографија. Он није у стању да на патњу одговори како је то могао старац из приче „Вим Вендерс у Тексасу”, која као да у свест призива Хемингвејево прозно ремек-дело „Чисто, добро осветљено место”. Сада, дечакове мисли успевају да вербализују један једини страх свих осталих:

Мирисала је земља, јаче него када се наша башта изриља с јесени. Понекад сам оглазио до љомиле земље, загледао је и мирисао. Увек сам љогледао и црну јаму у коју ће следеће јана да буде сљушћен нечији ковчеј. После сам ноћу, љре сљвања, грхљао и љоворио себи како више нећу да љледам у раке, како нећу да љледам како некоја сахрањују и да више никада, никако не смем да чујем како земља љада, сљројошљава се, све брже и брже, на сандук, а жалошћени љлачу. Како више не смем да будем ни близу нечијих суза, нечијеј бола, нишћи да чујем нарикаче, јер љосле не моју дујо да се смирим, да љресљанем да љлачем. Јер љосле ми одзвања у ушима онај бол, они крици из нечијих душа. Као шљо је моја била. Али ја никада нисам мојо љласно да зајаучем, да закукам, да извршљшћим свој бол. Било ме је сљид.

Оваквих уверљивих и језички нијансираних пасажа у *Породичној њробници* има много, а јасно сведоче не само о тежини прихватања неумитности смрти већ и о изједначењу људи у болу и патњи. У том смислу, овај роман Драгана Алексића јесте врисак: апел да се не заборави људска крхкост. Рат (не један!) свакако показује јунаке у граничним ситуацијама, али и оним где је свака граница, неретко и граница људскости, прегажена. То је било очигледно и у Алексићевом *Црном мушком бициклу*, где су се Србија/Југославија и Америка препознавале као у огледалу.

Осим смрти, доминантна тема романа *Породична њробница* јесте сећање, својеврсни бунар реминисценција из којег јунаци ваде појединачна искуства која су се дубоко у њих уградила. И премда варљиво, сећање увек успева да мапира најважније тренутке нечијег живота, претварајући их у жигове на телу и души. „Данас човек нема где да оде кад га душа боли”, каже се у роману. С друге стране, „свако сећање је појединачно, не може се репродуковати – оно умире са сваком особом”, каже Сузан Зонтаг.¹ Тако, протагониста Алексићевог романа памти људе, предмете, просторе, атмосферу и боје живота – албум са старим поштанским маркицама, црну кожну фотељу, старе мапе Европе, филмове који су се давали у биоскопу, бурад за вино и ракију, саксије са цвећем и алатке за баштованлук, вазу од тешког кристала, шибице за свеће, млин за кафу, боје у лето и зиму, липу и багрем (овог пута нема Кишовог кестена), вино „Банатски ризлинг”, продавницу „Клуз”, татину дрвену кутију са сатовима, мамину клупу у дворишту куће, *сличује*, фискултурну салу школе, слику Тита у учионици, плаву кошуљу из „Моде”, књиге из библиотеке, шах-клуб „Дунав”, дућан „Код Мите”, предузеће „Тргобанат”, емисије на радију, трагедију на залеђеном језеру, мајчину болест и ципеле за шетњу, регрутацију, фудбал, кишу и хук ветра, сечу дрва у манастирској шуми. Није случајно што баш брат Васа у разговору са игуманом, када причају о приповедачевим годинама старости, изусти: „Ма, пусти ти то твоје рачунање времена. Није то тако једноставно, како ти кажеш. Није живот проста рачуница.” Успомене су важне, понављају јунаци романа *Породична њробница*, док главни јунак, све меморише, како каже, „да никад не заборави”. Бројеви, видимо, престају да играју било какву улогу.

Приповедачким минимализмом, стишаним и врштећим у исто време, Драган Алексић гради свој књижевни свет превасходно путем слика које се читаоцу урезају у памћење као да гледа нечије фотографије. Ипак, свака се фотографија чита као књига: „Свет је занимљив када га гледа пажљиво око. Добра фотографија је, као добра песма, заокружени мали универзум, неисцрпни извор проучавања.”² Читалац *Породичне њробнице* 'чита' фотографије писца, и налази потврду у следећем увиду сјајног Чарлса Симића: „Захваљујући фотографијама спајају се тренуци који су временски веома удаљени. Нечија стварност постаје моја нова стварност. Како је то задивљујуће!”³ Када Алексићев јунак слаже породичне фотографије једну до друге, плашећи се да се не огреши о неког члана породице, он пажљиво бира алат и материјал, и покушава да пронађе *њрави* начин да све своје ближње упамти:

¹ Наведено према: Simić, Č. (2006). *I đavo je pesnik: eseji*. (V. Roganović, prev.). Beograd: Otkrovenje, 133.

² Simić, Č. (2013). *Gledaj dugo i netremice*. (I. Pavlović, V. Roganović, D. Roganović, prev.). Beograd: Arhipelag, 64.

³ Simić, Č. (2006). *I đavo je pesnik*, 161.

Можда будем среће и неке субоје нађем рам на њијаци, неки још увек њрогају сџаре швайске сџвари. Можда налеђим на исти шакав или сличан рам. Зависи какве сам среће. Следеће дана сам ођишао код сџакпоресца који је урамљивао слике и ођледала. Показао сам му своју фођографију и шађину. Није имао шакав рам. Рекао ми је да шакавих више нема. Он је некада куђовао леје сџаре рамове на њијаци, али џођа више нема. Не вреди ми да се џжвам џо њијаци. Рекао сам му да ми урами слику у обичном џравоуђаоном раму, али да леђвице буду сличне боје и дебљине као и шађин рам. Следеће дана сам џреузео своју урамљену фођографију. Сџавио сам је усђравно на сеђишје једне од фођеља у шађиној соби. Нисам знао да ли да слику окачим на зид десно од шађе или не. Одлучио сам да мало сачекам, да одлуку донесем за неки дан или касније.

Из овог и других одломака романа, слутимо да џравођ начина да се успомене расподеле нема: неки ће епифанијски, чаробни моменти ишчезнути, док ће неки засијати, у сталном присуству смрти: „Било ми је шест година и ишао сам у први разред. У касну јесен, стајао сам крај прозора, мало, и гледао мокро лишће под жутом светиљком. Једном смо се мама и ја врађали из књижаре где ми је купљен нови зарезач, јер сам стари изгубио.”

Породична џробница Драгана Алексиђа успева да „продрма” читаоца. Очекујуђи да му приговоре због тобожњег импресионизма, или сентиментализма налик на онај из енглеског романа седамнаестог века, аутор ових редова подсеђа на вредносни суд Сола Белоуа из једног интервјуа, када су га питали да се осврне на негативну критику поводом романа *Деканов децембар* (1982), у којем је, како су то формулисали, „лични ризик” био превелик: „Шта да радите са људима који одбијају да великодушно отворе своја осеђања? То је остракизам, не критика.”⁴ На том трагу, било би добро да се књижевни критичари позабаве приповедачким поступком којим Алексиђ, без сумње, успева да изазове снажне емоције – уосталом, „лице изобличено патњом или плачем исто је било где на овом свету.”⁵ *Породична џробница* јесте, пре свега, добро написан роман, вредан читаочевог времена.

⁴ Roudané, M. C. (1984, јesen). “An Interview with Saul Bellow”. *Contemporary Literature*, sv. 25, br. 3, 276.

⁵ Simić, Љ. (1999). *Fabrika siročadi: eseji i sećanja*. (V. Roganović, D. Roganović, prev.). Beograd: Paideia.